

Sv. Toma Akvinski i drugi naučitelji.

Dr. fra Karlo Balić.

Katolička Crkva poštuje i štiti intelektualnu slobodu kao i druga dobra kojima je Stvorac čovjeka uresio. Istina je svjetlost duše. Gdje nema stalne istine, tu nema ni stvarnog svijetla: tu je ili tama ili polutama, nazrijevanje. Crkva ne nalaže kao stalnu istinu nečija mišljenja, niti istovjetuje istinu sa sistemom. In dubiis libertas! To je ono zlatno pravilo kojega se držala katolička Crkva kroz sve vjekove. Već u staro doba susrećemo dvije škole, antiohijsku i aleksandrijsku, koje daju pravac egzegezi i teologiji patristike. Na početku skolastike s jedne strane vidimo Abelarda, a s druge Viktorince. U zlatno doba skolastike imamo više škola, a posebno franjevačku i dominikansku. Kasnije se pojavljuje augustinijanizam, molinizam, suarezijanizam. U moralci redemptoristi brane ekviprobabilizam, isusovci probabilizam, koji dominikanci napadaju u ime probabiliorizma. U ascetici zapažaju se razne struje i škole. Crkva i u ovom natjecanju gleda jamstvo napretka, znak vitaliteta. Ona zna da su sve te škole ujedinjene u jednoj bitnoj, identičnoj nauci (dogma), a da se samo akcidentalno razilaze (sistemi). Crkva-majka svih katoličkih škola — hvalila je i preporučivala sad ovu, sad onu, prema zaslugama koje je učinila za obranu, proširenje i upoznavanje svete vjere, a nikada nije tražila da sistem jedne škole bude norma za prosuđivanje da li je druga istinita ili neistinita.¹

Međutim ima tomista, osobito kroz ovo nekoliko posljednjih decenija, koji su tvrdili da je Crkva promijenila svoje držanje. Prema njihovu mišljenju ona bi sad poistovjetovala istinu sa sistemom i svima službeno naložila integralni tomizam. Sve dakle druge škole imale bi otpasti: one kao da nijesu kroz prošla stoljeća ispravno shvaćale dogme, ni uspješno branile istinu, a Pape su ih preporučivali ukoliko bi se slagale sa integralnim tomizmom!

¹ Isp. Rivière J.: L'autorité de S. Thomas et les écoles catholiques, u *Revue du Clergé français* XXIV, sv. XCIV (1918), 401—418; Cavallera F.: *Autour de saint Thomas*, u *Bulletin de littérature ecclésiastique* IX (1918), 115—133.

Ovo mišljenje nekolicine tomista osuđeno je u katoličkim redovima kao antitradicionalno i neosnovano. Kao što je veliki apologet sv. Irenej još u početku kršćanstva doviknuo onima što su govorili da je jedino Pavao od apostola upoznao istinu: »Nec sic pauper Deus ut unum solum haberet apostolum«,² tako su nekolicini zastupnika pantomizma odgovorile razne katoličke revije, razni katolički učenjaci, da Bog nije tako siromašan da bi imao samo sv. Tomu.

I eto danas, kad su veliki kulturni narodi već prebrodili ovu krizu te dišu duhom slobode sinova božjih, i dok razni učenjaci upozoruju na katastrofalne posljedice, koje su prouzrokovali ekskluzivni tomisti, zar je trebalo da ta borba i propaganda započne kod malih naroda, zar je trebalo da se posebno u hrvatskom narodu pojave branitelji i širitelji pantomizma i da nam javno kažu, kako Crkva »mora osuditi«, »mora baciti sve ono, što se« protiv nauči sv. Tome?!³

Treba hvaliti, ali treba hvaliti razborito i umjereno. Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem! Za volju istine, a u interesu katoličke Crkve i skolastične znanosti u Hrvatskoj, ponajprije ću ukratko pokazati, kako je mišljenje, koje je nedavno iznešeno pred širu javnost hrvatskih intelektualaca o službenom pantomizmu, u našim krajevima nepotrebna, pogubna i protunaučna novost; nadalje ću se osvrnuti na borbe za i protiv tomizma u prošlim vijekovima, i napokon ću prikazati franjevačku i tomističku školu u svijetlu direktiva Svete Stolice.

I. Neoskolastični pokret u Hrvatskoj prema sv. Tomi i Duns Skotu.

Grabmann, Van Steebergehen⁴ i drugi istraživači povijesti neoskolastičnog pokreta u raznim zemljama, Hrvatske uopće i ne spominju. A ipak je kod nas bilo, pa i danas ima, lijep broj i teologa i filozofa, koji su nastojali da učvrste i obrane načela velikih skolastičnih pisaca. Mi još nemamo sistematske povijesti neoskola-

² S. Irenaeus, *Contra haereses*, lib. III cap. 13 (PG VII, 911): »nec sic pauper Deus, ut unum solum haberet Apostolum, qui dispositionem filii sui cognosceret. Et Paulus autem dicens: 'Quoniam speciosi pedes evangelizantium bona', manifestum fecit, quoniam non unus, sed plures erant, qui veritatem evangelizabant.«

³ Jaques Maritain: *Andeoski Naučitelj*. Preveo V. Poljak. Izdanje naklade »Istina«, Zagreb 1936. Predgovor napisao Hijacint Bošković. Ovo djelo označivat ću skraćenicama: A. N. Francuski original skraćenicama: D. A.

⁴ Grabmann M.: *Die Geschichte der katholischen Theologie*, Freiburg i. Br. 1933; Van Steenberghen F.: *Le mouvement des études médiévales*, u *Revue néoscholastique de philosophie* XXXVI (1934), 475—521.

stičnog pokreta u našim krajevima.⁵ Stoga mi i nije moguće dati potpun prikaz o njegovu odnošaju prema Andeoskom i drugim naučiteljima.⁶ Ipak ću ovdje spomenuti nekoliko činjenica iz kojih će biti jasno, kako je sve do zadnjih godina među tomistima i skotistima, među franjevcima i dominikancima bio sklad i međusobno potpomaganje, kako neoskolastični pokret kod nas nije dosad isticao da Crkva »mora osuditi«, da »mora zbaciti sve što se protivi« nauci sv. Tome. Zatim ću se osvrnuti na djelo »Andeoski Naučitelj«, koje navješta borbu i ekskluzivizam.

1. *Tomizam*. — U početku neoskolastičnog pokreta skotistična je škola bila u potpunoj dekadenci. Mnogi su prikazali Oštroumnog Naučitelja pretečom kantizma, modernizma, panteizma, skepticizma, pozitivizma i raznih drugih zabluda, proti kojima se je Crkva imala da bori.⁷ Nije se dakle čuditi što kod nas pioniri neoskolastičnog pokreta dr. J. Stadler, dr. A. Bauer i dr. A. Mahnić slijede pravac koji je općenito bio primljen u ono doba: drže se uglavnom nauke sv. Tome.

Poznato je da je dr. J. Stadler prvi pokušao da na hrvatskom jeziku obradi cijeli sistem filozofije.⁸ On redovito ne spominje ni sv. Tomu ni Duns Skota, ali skoro uvijek prihvaća tomistične teze. Ipak on to tako čini da niti osuđuje niti prezire protivna mišljenja. Tako na pr. danas neki ultratomisti tvrde da je tomistična teza: da se u stvarovima stvarno bivstvo stvarno razlikuje od egzistencije, »temelj kršćanske filozofije«. Stadler ponajprije ističe, da je ovo pitanje veoma teško, donosi razloge za i protiv, te napokon veli da je mišljenje onih koji tvrde stvarnu razliku »istini bliže«.

⁵ Dr. Stj. Zimmermann u raspravi: *Historijski razvitak filozofije u Hrvatskoj*, Zagreb 1929, na svršetku (str. 17—23) opisuje savremeni razvitak katoličke filozofije uopće, a onda i u našim krajevima. Isp. također [Grgec]: *Položaj filozofa dra Ante Bauera među hrvatskim neoskolasticima*, u *Hrvatska Straža* VIII, 15. veljače 1935, br. 39.

⁶ Po rimskim bibliotekama nijesam mogao da nađem ni časopisa »Hrvatska Straža«, ni djela naših filozofa. Nijemci, Francuzi i drugi narodi imaju u Rimu biblioteke, u kojima se može naći sva literatura, koja se u njihovoj domovini i na njihovom jeziku objelodanjuje. Naš zauzetni rektor zavoda sv. Jeronima Mgr. dr. Magjerec ima nakanu da sličnu biblioteku organizira u novoj zgradi zavoda. Trebalo bi da sve naše dioceze, pak i sama država, potpomognu ovaj pothvat, tako da u biblioteci budu sva djela, koja su izdana na hrvatskom jeziku.

⁷ Isp. Gonzales O. P.: *Historia de la filosofia*, Madrid 1878, II, 266; *Compte-Lime* V.; *Le mouvement scotiste de 1900 à 1914 d'après les publications de langue française* (Extrait du Quatrième Congrès des lecteurs franciscains de langue française), Paris 1935, 149.

⁸ Stadler je od god. 1874—82. predavao filozofiju na bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Napisao je čitavu filozofiju u 6 svezaka, koji su objelodanjeni nakladom kaptola vrhbosanskog u Sarajevu od god. 1904—1911.

No ni to on ne tvrdi sa stalnošću nego »čini se«. ⁹ U kozmologiji Stadler u posebnom paragrafu raspravlja o pitanju koje je osobito u 13. vijeku sačinjavalo jednu od glavnih točaka nauke sv. Tome, koju je franjevačka škola napadala. On pita: »Je li Bog mogao svijet stvoriti od vijeka«. ¹⁰ Donosi četiri razloga onih filozofa koji tvrde da Bog nije mogao svijet stvoriti od vijeka, zatim četiri druga razloga, koji su za to da je mogao stvoriti svijet od vijeka, i konačno pušta na volju čitatelja da odabere što hoće, te završuje: »Bilo sad prvo ili drugo mnijenje istinito, jest izvan svake sumnje, da mudrosti Božjoj bolje odgovara, što je svijet stvorio u vremenu, nego li da ga je stvorio od vijeka«. ¹¹

Dr. A. Bauer u mnogočem je nadvisio svoga učitelja. ¹² Ne samo da on stvara filozofski jezik koji bolje odgovara narodnomu duhu, ne samo da sistematičnije povezuje skolastičnu filozofiju sa raznim modernim filozofskim strujama, nego se bori kao što sa Skotom i skotistima, tako i sa Tomom i tomistima. Bauer ne niže usporedo razne teorije ostavljajući čitatelju da odabere što hoće, nego daje svoj sud, odabire što mu se čini da je vjerojatnije, ali uvijek s onom čednošću, koja odlikuje velike filozofe. On se drži nauke sv. Tome, ali ne svuda niti isključuje druge naučitelje. Tako na pr. veli: »Potentia absoluta znači sv. Tomi, Skotu i drugima«. ¹³ Duns Skot ne pripušta ontološki dokaz sv. Anselma. Ipak je, idući stopama stare franjevačke škole, toliko držao od ovog Oca skolastike, da je pokušao da spasi njegovo dokazivanje: »potest colorari illa ratio Anselmi de summo cogitabili«. ¹⁴ Bauer nastoji da pokaže, kako »ontološki dokaz ne dokazuje ništa u nijednom obliku«, pa ni u onom u kojem ga Duns Skot predlaže. ¹⁵ Pobija i mišljenje Skota i Palmiera o metafizičnoj biti Božjoj, ¹⁶ kao što i

⁹ Stadler, Opća metafizika ili ontologija, Sarajevo 1907, 41.

¹⁰ Stadler, Kozmologija, Sarajevo 1909, 20—24.

¹¹ Ibid. 24.

¹² Bauer je predavao filozofiju na bogoslovskom fakultetu u Zagrebu od god. 1887—1910. Napisao je »Naravno bogoslovlje« (Zagreb 1892.) i »Opća metafizika ili ontologija« (Zagreb 1894.). Oba je djela ponovno izdao god. 1918. dr. Stj. Zimmermann, o kojima veli da »znače za skol. filozofiju u Hrvatskoj prvi početak savremenog i kritički samostalnog rada«. Zimmermann, naz. dj., 22. Osim toga Bauer je napisao »Područje materijalizma« (1889.), zatim u Radu jugosl. Akademije: »O metafizičkom sustavu Wundtovom«. Ispor. [Grgec], cit. čl. u »Hrv. Straža«.

¹³ Bauer A.: Teodiceja ili nauka o razumnoj spoznaji Boga, drugo izdanje dra Zimmermanna, Zagreb 1918, 127.

¹⁴ Duns Scotus: Op. Oxon., lib I d. 2 q. Isp. De Wulf. M.: Histoire de la philosophie médiévale, IIe, Louvain-Paris 1936, 339.

¹⁵ Bauer, naz. dj. 10—11.

¹⁶ Ibid., 59.

skotističnu formalnu distinkciju.¹⁷ No isto tako naš filozof ne oprašta ni sv. Tomi, ni tomistima. Na dugo obrađuje pitanje: »Kada je Bog svijet stvorio?« Donosi mišljenje Aleksandra Haleškoga, sv. Bonaventure, Alberta Velikoga, koji su tvrdili da je Bog morao svijet u vremenu stvoriti, a da ga nije mogao stvoriti od vijeka. Zatim mišljenje sv. Tome, Kajetana i drugih tomista, koji tvrde da razum čovječji sam sobom ne može dokazati, da je Bog morao svijet stvoriti u vremenu, a da ga nije mogao stvoriti od vijeka. Bauer ističe, da je ovo mišljenje sv. Tome potpuno neosnovano. Zatim pobija mišljenje nekih tomista, koji hoće da ovu nauku pošto poto brane.¹⁸

Uz Stadlera i Bauera treba spomenuti i dra A. Mahnića.¹⁹ U različitim spisima, a posebno u anonimnim člancima što su izlazili u časopisu »Hrvatska Straža«, Mahnić je nastojao da primijeni načela vjekovne filozofije na praktični život. Slijedeći upute Kristovih Namjesnika, on je u raznim prigodama dovikivao: »Natrag Tomi! Natrag skolastici!« Poznata su njegova anonimna »Kritička pisma mladom apologeti.«²⁰ U doba, kad je u Francuskoj nepravedno bio optuživan glasoviti apologet Msgr. d' Hulst, da se udaljuje od nauke sv. Tome, kada je u Italiji osumnjičen i sam kardinal Ferrarri, kod nas je dr. Mahnić vodio žestoku borbu protiv dra Frana Barca, koji je navodno htio da sruši carstvo Tomina intelektualizma i zaplovio modernističkim vodama.²¹

¹⁷ Ibid., 79.

¹⁸ Ibid., 143: »Čuli smo da sv. Toma poriče, da bi se to dalo strogo dokazati. Mi ipak držimo, da se to dade.«

¹⁹ Mahnić je god. 1908. osnovao »Leonovo društvo« za unapređivanje kršć. znanosti, a napose filozofije. Glasilo društva bila je »Hrvatska Straža«, koja je najprije izlazila na Krku a zatim u Senju od god. 1903—18. Urednici su bili dr. A. Alfirević i dr. F. Binički. U ovom časopisu objelodanjeni su mnogi i lijepi filozofski članci. Neki su izašli anonimno. Tako god. 1905. br. 4—5, str. 443—478 donosi članak: Skolastična filozofija. Pisac spominje kao predstavnike skolastike Tomu, Bonaventuru, Skota, koji zajedno čine skladnu cjelinu. U članku: Sociološki momenat u filozofiji (Hrvatska Straža VII, 1909., str. 539—551) Mahnić ističe važnost tradicionalne filozofije.

²⁰ Posebno je važno za nas 15. pismo: Skolastika — optužena, Hrvatska Straža VI (1908), 172—179. Mahnić donosi čitave stranice iz djela španjolskog dominikanca, kardinala Gonzalesa, Historia de la filosofia. Gonzales je kazao o Skotu da je sredovječni Kant, uopće nije se osvrnuo na procvat skotizma u 17. vijeku. Nije se dakle čuditi, što i Mahnić neprestano naglašuje tomizam.

²¹ Barac je dao odgovor u Kat. Listu br. 40, 41 i 42 god. 1908. Protuodgovor pod naslovom: »Skolastika i nepromjenljivost dogme« donijela je Vrhbosna, god. 1908., br. 23, i »Hrvatska Straža« god. 1908., str. 731—740, i u br. 1 god. 1909. Također je u Vrhbosni XXIII (1909.) br. 1, izašao članak: »Borba protiv skolastične filozofije«.

I dok su jedni bez ikakove ograde hvalom obasipali Barčevo djelo: »O modernoj kat. apologetici«, a drugi govorili da je ono duboko zaraženo modernističkim zabludama, da je prepuno neispravnosti i protuslovlja, franjevac dr. K. Eterović, koji je već god. 1901. napisao značajnu raspravu o Duns Skotovu voluntarizmu,²² a zatim objelodanio članak: »Stari sofisti i savremeni sofizmi«,²³ opazio je da ima dosta tih sofizama i kod kritičara Barčeve knjige. On se, dajući sud o tom zamršenom pitanju, držao one: »Ori bene distinguit, bene docet.«²⁴ On je upozorio hrvatsku javnost, da se ne može pozitivno dokazati da je Barac »zabaciò jednu ili drugu bitnu nauku skolastičnu«; ističe kako Barac »nije protivnik cijele tradicije«, te kako je on i o Kantu dao »oštri ali istiniti i razboriti sud«.²⁵ Ipak i sam Eterović zapaža da Barac skoro nigdje »ne spominje skolastike s priznanjem i pohvalom.«²⁶

Danas kada je Crkva već obračunala sa modernističkim zabludama, kad smo izašli iz onog žalosnog decenija, u kojem su neki nalazili opasnost za vjeru i ondje gdje je nije bilo, mislim, da možemo dati objektivniji sud o stanovištu dra Barca prema skolastici, i posebno prema tomizmu. Mladi apologet u svojem djelu ističe, kako bi se imala shvatiti obnova skolastike u duhu Leonove enciklike »Aeterni Patris«. Zajedno sa Ollé-Lapruneom veli Barac: »Papa hoće da se u naše doba čini što je sv. Toma činio u svoje: ne da se Toma prosto ponavlja, da se kopira, da se pokrati ili proširi, da se stavi u formule doduše podobne, da se pridrže, ali formule mrtve, da tomističko papagajstvo zamijeni druga vrsta papagajstva, nego on hoće da mi Tomu studiramo iz temelja, da se hranimo njegovom jezgrom, da nas prožmu njegovi principi, i da onda pokušamo s pomoću naših znanosti, kojih u njegovo doba nije bilo, stvoriti novu enciklopediju, kršćansku filozofiju...«²⁷ Barac je napisao i ove značajne riječi: »Nije moguće pomisliti, a kamo li dokazati, što više, bilo bi blasfemno, a kamoli ne čovjeka dostojno, no za napredak svakako izvanredno pogibeljno, ustvrditi, da ljudski duh nije ništa novo obreo od sv. Tome amo, da čitava filozofija od Kartezija do danas nije nijedne nove staze otkrila, da

²² Eterović Ch.: La volonté dans la philosophie de Duns Scot., Paris 1901. In—8, 160 str. Djelo nije štampano. Nalazi se ipak po raznim evropskim bibliotekama. Daskora će meksikanac F. Chauvet svratiti pozornost na ovo, nažalost, zaboravljeno, a tako solidno napisano djelo našeg filozofa.

²³ »Hrvatska Straža« VI (1908), 379—399.

²⁴ Eterović K.: Prigodom jedne studije dra Frana Barca. »O modernoj katoličkoj apologetici«, Požega 1907, u Serafinskom Perivoju XXIII (1909) 41—44, 62—89, 108—118, 139—144, 227—233.

²⁵ Ibid., 109—11.

²⁶ Ibid., 109—11.

²⁷ Barac F., O modernoj kat. apologetici, Požega 1907, 95.

nije nijednog kamečka pridonijela k daljnjem razvoju umnih tečevina prošlosti, da i danas apsolutno stoji svaka i pojedina teza velikog restauratora, besmrtnog Stagirite.«²⁸ Jest, nastavlja dr. Barac »da su (skolastici) radije mjesto odgovora ‚a priori‘ na mnoga pitanja kazali: ignoramus, bili bi sebi i nama prištedili mnogu gorku. Znajmo biti čedni...!«²⁹ I u ovim su izrekama kritičari Barčeve knjige našli omalovaživanje, pače i prezir skolastike. Oni su pitali: »koji su i koliko je tih skolastika«, koji bi danas još tvrdili, da apsolutno stoji svaka teza sv. Tome? Koji su to koji ustvrdiše, da ljudski duh nije ništa nova obreo od sv. Tome amo?³⁰ Ipak su ti kritičari trebali znati, da je baš u to doba, posebno u Francuskoj, bilo pantomista, koji su tako pretjerano hvatali sv. Tomu, kao da bi istina bila istovjetna s integralnim tomizmom. Barac, kojemu se posebno prigovaralo, što je »mnogo čitao francuske pisce i na njima se nadojio«, imao je pred očima katastrofalne posljedice koje su prouzročili ti nerazboriti ultratomisti, sjećao se dobro Msgra d' Hulsta koji je bio vjeran tomizmu, ali, jer nije davao onakove sudove o Descartesu, kako se onda po ustaljenom kalupu činilo, morao je doći pred Kristova Namjesnika da se opravda;³¹ imao je pred očima i žalosni slučaj isusovca Tyrella, koji je najprije bio pretjerani tomist, a kad je pročitao Grammarof assent pretvorio se je u žestokog modernistu. Stoga je dr. Barac smatrao shodnim da upozori naše i teologe i filozofe da se čuvaju pretjeranosti, da ne bi zagovarali pantomizam, koji toliko štete nanosi i Crkvi i napretku. Zato danas, kad u Hrvatskoj čitamo da Crkva »mora osuditi«, da »mora zabaciti« sve ono, što se protivi nauci sv. Tome, da originalnost Duns Skotova ne može biti u tome, što bi rušio bistrim duhom Andeoskog Naučitelja utvrđene teze«,³² Barčeve se misli o skolastici i tomizmu pokazuju u novom svijetlu i dobivaju svoje pravo značenje.

I baš u doba, dok je prijetila pogibelj da neoskolastični pokret u Hrvatskoj poprmi jednostrani i tjesnogrudan pravac, pripravljaio se mladi i poletni filozof dr. Stjepan Zimmermann, koji će da usavrši i upotpuni metodu i rezultate do kojih su došli i Stadler, i Bauer, i Mahnić, i Barac. Kad je govor o neoskolastičnom pokretu

²⁸ Ibid., 76.

²⁹ Ibid., 96.

³⁰ Eterović, cit. čl. 113; Hrvatska Straža, cit. čl. 1908, str. 173: »Što koristi u jednu se ruku klanjati sv. Tomi, kako to čini dr. Barac, dok se za školu njegovu nema a ma ni jedne pohvalne riječi, koju ne bi paralizovale svakojake griske opaske?«

³¹ Baudrillart A.: L'apologétique philosophique de Mgr d'Hulst, u Revue pratique d'apologétique II (1907), 13—17, 21, 650. — Isp. Bulletin de littérature ecclésiastique, veljača 1911.

³² A. N., 29.

u Hrvatskoj, prof. Zimmermann čini poglavlje za se.³³ Njegov nam rad dozivlje u pamet jednoga Merciera, Geysera i druge predstavnike neoskolastičnog pokreta u internacionalnom svijetu, koji su, istina tomisti, ali zato nijesu ni pantomisti ni ultratomisti. Zimmermann je, poput osnivačalouvainske škole, slavnog Merciera, htio da najprije odgovori na noetične probleme, kako ih naše doba poznaje, a posebno kako ih je Kant postavio. Neki su prigovarali Mercieru da je odveć proučavao Kanta, da bi se sva njegova mnijenja dala složiti s profesijskim tomizmom.³⁴ Nije isključeno da se nade onih, koji će sličan prigovor upraviti i na adresu dra. Zimmermanna. Svakako je njegova zasluga što je ne samo temeljito proučio peripatetično-skolastičnu filozofiju, nego je također omjerio o razne moderne filozofske struje i onda pobrao istinu gdje god ju je našao. Zimmermann nije mogao da se uvjeri da je svjetlost istine samo Tomi svijetlila, te da istina nije nimalo bogatija od Tomina sistema. Htio je da pokaže dinamiku skolastične filozofije povezujući, poput Merciera, tomizam s modernom filozofijom i sa svagdanjim potrebama modernoga čovjeka.

Daleko bi me odvelo kada bih htio ovdje nabrajati sva i pojedina djela ovog vode neoskolastičnog pokreta u Hrvatskoj.³⁵

³³ Isp. Grimm K.: Dr. Stjepan Zimmermann. Ein hervorragender Vertreter der scholastischen Philosophie in Kroatien, u *Scholastik* XI (1936), 98—101.

³⁴ Isp. Grimm K.: U spomen kardinala Deziderija Merciera, u *Bogosl. Smotra* XIV (1926), 191—197.

³⁵ Grim u cit. čl. u *Scholastik* nabraja ponajglavnija djela. Ja ću spomenuti samo neka. Zimmermannovo djelo: »Kant i Neoskolastika«, 2 sv. (1920-21) jest prvi sistematski i kritički prikaz Kantove filozofije na hrvatskom jeziku. Još prije objelodanio je: »Opća noetika« (1918), zatim »Ontološko-noetički problem u evoluciji filozofije« u »Radu« 1919. Na osnovu toga rada imenovan je g. 1921. pravim članom Jugosl. Akademije. Izvadke svojih radnja publicirao je Zimmermann i na stranim jezicima. Tako u »Bulletin international de l'Académie Yougoslave des sciences et de beaux-art de Zagreb«. O svojim istraživanjima o Kantu referirao je kao rektor zagrebačke univerze na 5. filozofskom kongresu u Napulju (1924) i referat je izašao u »Acta Congressus« pod naslovom: »Schema sistematico del problema del conoscere scientifico con riguardo all'ideologia tomistica e Kantiana«. Na prvom tomističkom kongresu u Rimu (1925) držao je referat: »De problematum noeticorum systematica positione et solutione«, koji je izašao u »Acta primi congressus thomistici« »Romae 1925. Djelo »Opća noetika« izašlo je u 2. državnom izdanju god. 1928. U djelu »Temelji filozofije« (1934) razlaže mogućnost racionalne metafizike. Zimmermann je napisao i »Psihologija za srednja učilišta« (1927. i 2. izd. 1928), »Temelji psihologije« (1923), »Duševni život«, i napokon je u djelu »Filozofija i religija« (1936) rezultate svoga istraživanja pružio i širem

Svoje stanovište prema franjevačkoj školi i Duns Skotu iznio je dr. Zimmermann u raznim djelima. Tako u značajnoj raspravi: »Ontološko-noetički problem u evoluciji filozofije«, on naglašuje kako su u perip.-skolastičnoj filozofiji postala dominantna dva tipa: »tomizam i skotizam, prema kojima se onda orijentirala sva kasnija skolastika«. ³⁶ Najveći metafizičar u daljnjem razvitku skolastike Suarez »zastupa Skotovo stanovište« u pitanju spoznanjnog subjekta. U djelu *Filozofija i religija*, Zimmermann se obara odlučno na one, koji optužuju Skota radi skepticizma. ³⁷ No ovdje treba posebno spomenuti Zimmermannov članak: *Pogled na franjevačku filozofiju*. ³⁸ On započinje ovim riječima: »Osnovno ili bitno konstitutivna karakteristika franjevačke filozofije istovjetna je sa samim pojmom kršćanske filozofije«. ³⁹ Nadalje ističe, kako je franjevačka filozofija »kao sastavni dio skolastike ispunjala stvaralačkom svojom snagom ne samo cvat skolastike« nego i ona razdoblja »koja u historiji skolastike smatraju obično neproduktivnima«. Skotistična je škola »u 16—18 vijeku imala više zastupnika nego sve ostale škole zajedno«. Ona je imala — veli dr. Zimmermann — svoje katedre u Rimu, Parizu, Oxfordu, Coimabri, Salamanki, Kölnu, Mainz i Louvainu sa preko 2000 Skotovaca. Završuje naglašujući da je »franjevački red dao i danas daje Crkvi ponajbolje sile«. ⁴⁰

Uz prof. Zimmermanna razni drugi pisci kod nas pisali su i pišu o velikom Andeoskom Naučitelju. Isusovci O. Šanc, ⁴¹ Dostal, ⁴² Špringer, ⁴³ Grimm, Alfirević, zatim Lach, Keilbach, Gračanin itd.

krugu intelektualaca. Od mnogobrojnih njegovih rasprava razasutih po raznim revijama, nas posebno zanima: »Savremeni razvitak skolastične filozofije«, u *Bogosl. Smotra XI* (1923), 129—150; *Filozofijska ideologija Tome Akvinskog*, u *Bogosl. Smotra XIV* (1926), 261—270.

³⁶ U »Radu« 1919, str. 88—89. Zimmermann zgodno zapaža, kako je Duns Skot samo nastavio stariju franjevačku školu. On veli: »Već osnivači franjevačke škole Aleksandar Haleški i Bonaventura (»drugi Augustin«) počeli su u pojedinim pitanjima napuštati velike svoje drugove (koji su bili začetnici dominikanske škole) Alberta Velikog i Tomu Akvinskog.«

³⁷ Zimmermann, *Filozofija i religija*, Zagreb 1936, 360—361.

³⁸ »Nova Revija« (V (1926), 229—244.

³⁹ *Ibid.*, 231.

⁴⁰ *Ibid.*, 243—244. Zimmermann str. 244: »Franjevačka filozofija predstavlja cjeloviti sistem zajedno sa čitavom skolastikom«.

⁴¹ Šanc F.: *Sententia Aristotelis de compositione corporum*, Zagreb 1928; i druga djela.

⁴² Dostal Lj. D. J.: *Zadaća kršč. filozofije u 20. vijeku*, Hrvatska Straža I (1903), 20—37.

⁴³ Špringer E. D. J.: *Sv. Toma Akvinski i zadnji Pape*, u *Život V* (1923) 74—77; *Doctrina S. Thomae de Eucharistiae necessitate*, u *Bogosl. Smotra XII* (1924), 50—63.

Pa ni kod tih pisaca nijesam naišao na pantomizam. Nije mi poznato da su i naši dominikanci ikada javno naučavali, da kat. Crkva »mora osuditi«, da »mora zabaciti sve ono« što se protivi nauci sv. Tome. God. 1912. O. Padovan O. P., objelodanio je u Bogoslovskoj Smotri članak: Neotomist.⁴⁴ Žali što kod Hrvata ima malo poleta za Tominu nauku, ističe kako se treba strogo držati Tominih načela, ako kao teolozi i filozofi hoćemo da zadovoljimo zahtjevima dvadesetoga vijeka, želi da se i kod nas malo više poradi oko neotomističnog pokreta, ali cenzure ne baca na nikoga.

2. *Skotizam*. — Što se više približavala proslava 50-godišnjice dogme Neoskrvnjenog Začeca Marijina (1904), to je sve više Duns Skot privlačio razne učenjake oko sebe, koji su nastojali da pokažu, kako su potpuno neosnovani napadaji na ovog Marijinog viteza. I danas se Oštroumni Naučitelj ukazuje u očima modernog čovjeka kao jedan od najvećih i najzaslužnijih mislilaca što ih je dala kat. Crkva. Skotistična škola obnavlja se zajedno sa integralnom skolastikom i dnevno sve većma zauzumlje maha. Ovaj pokret za obnovu skotistične škole nije mogao da ne odjekne i u Hrvatskoj, gdje su sinovi Asiškoga Ubogara kroz vjekove, i u najtežim okolnostima, naučavali i branili nauku onog vode franjevačke škole, o kojemu je veliki historik Wadding kazao: »in cuius nomine tota periclitatur Religio«.⁴⁵

O životu i radu Ivana Duns Skota, o razvoju i značenju njegove nauke, kao što i o stanovištu Sv. Stolice prema franjevačkoj školi, dosta je toga objelodanjeno na hrvatskom jeziku kroz ovo nekoliko posljednjih decenija. God. 1908., prigodom 600-godišnjice smrti Oštroumnog Naučitelja, izašlo je u Sarajevu djelo: *Život Ivana Duns Skota*. Na latinskom jeziku napisao ga Španjolac Marijan Fernandez Garcia, a za naše okolnosti priredio O. Bono Brkić.⁴⁶ Pisac zanosno opisuje kreposti i čudesna djela ovog Božjeg ugodnika, dokazuje da je Duns Skotova nauka uistinu serafska, da je ona katolička, te lijek protiv mnogih zabluda. Nije manje važna rasprava što ju je god. 1912. napisao O. A. Brković pod naslovom: *Divni razvoj Duns Skotove nauke u*

⁴⁴ Bogosl. Smotra III (1912), 287—296. God. 1933 napisao je Stj. Rohrbacher u *Životu* članak, u kojem se zapaža pantomistična tendenca. No pisac je samo prepisao nekoliko stranica iz Maritainove knjige: »Le Docteur Angélique«.

⁴⁵ Waddingus L.: *Annales Minorum*, ad. an. 1308 n. 71 (Ad Claras Aquas 1931), III, 157. Isp. Zimmermann: *Historijski razvoj...*, str. 15—17.

⁴⁶ Djelo je ponajprije izlazilo u Serafinskom Perivoju XXII (1908), a zatim je posebno štampano. — »Vrhbosna« br. 6 god. 1909 prigovorila je što pisac veli da je Duns Skot »najveći kršćanski filozof«. Odgovor je izašao u Serafinskom Perivoju XXIII (1909), 100—101.

17. vijeku.⁴⁷ On dokazuje, da je skotistična škola u 17. vijeku bila brojnija negoli tomistična, navada uzroke procvata skotizma u to doba, završuje naglašujući, da je Duns Skot »os Augustini«, pa stoga tko kudi Augustina mora da kudi i Skota, »a tko hvali jednoga, nije moguće da ne hvali i drugoga«. U članku: Sv. O. papa Pio X i franjevačka škola,⁴⁸ čitamo kako se Kristov Namjesnik veseli što je u franjevačkom Redu »oživjela ljubav prema odličnim učiteljima, koji su osobito u srednjem vijeku prodičili franjevačku školu«. O. Franjo Čosić upozoruje hrvatsku javnost: Kako je moćan zagovor bl. Ivana Duns Skota,⁴⁹ a konventualac fra J. Milošević piše značajnu monografiju: Život i djela fra Mate Ferkića (Zagreb 1906.). Dalmatinski konventualac fra Mate Ferkić, sa otoka Krka, s pravom se ubraja među najveće skotiste 17. vijeka. Napisao je mnogobrojna djela, među kojima se ističe: »Život Ivana Duns Skota«, i apologija protiv osvada jednog Matenzija, Bzovija i Jovija. Ferkić posebno ističe kako je Duns Skot »Martyr Immaculatae«.

U svojoj povijesti filozofije dr. Albert Bazala posvećuje posebno poglavlje Oštroumnom Naučitelju.⁵⁰ On veli: »Toma je zastupnik tradicija dominikovačkoga reda, Duns Scotus zastupa tradicije reda franjevačkoga... Uz ime Tome Akvinskoga svagda će se dostojno spominjati i ime njegovo.«⁵¹ Bazala opisuje i to kako je samo »sudbina htjela« da Toma zadobije lovoriku kršćanske filozofije...

Na ovo Bazalino djelo vraća pozornost naš poznati apologet dr. P. Grabić u članku: Preokret u prosuđivanju Skolastike.⁵² Objektivno priznaje, da se dr. Bazala, protivno mnogim našim ljudima, pohvalno izražuje o skolastici i srednjem vijeku. Predstavnicu su skolastike posebno Toma i Duns Skot. No budući da dr. Bazala drži, da Duns Skot nije bez razloga »dobio ime sredovječnoga Kanta«, zato dr. Grabić piše članak: Kant i Duns Skot,⁵³ a slijedi i drugi članak: Znanstveni i praktični momenat teologije u franjevačkoj školi.⁵⁴

⁴⁷ Serafinski Perivoj XXVI (1912) br. 8 i 9, str. 117—124, br. 10, str. 158—162; br. 12 str. 194—199. O. Brković je imao pred očima značajnu raspravu Fr. Dominika de Caylus: Merveilleux épanouissement de l'école scotiste au XVIIe siècle, u Études Franciscaines XXIV (1910), 5—21; 493—502; XXV (1911), 36—47; 306—318; 627—647; XXVI (1911), 276—288.

⁴⁸ Serafinski Perivoj XVIII (1904), 235—237.

⁴⁹ Franjevački Glasnik XV (1901), 347—349.

⁵⁰ Bazala A.: Povijest filozofije, II, 167—174, Zagreb 1909.

⁵¹ Ibid., 168, 174.

⁵² Hrvatska Straža X (1912), 260—274.

⁵³ Hrvatska Straža XII (1914), 266—27.

⁵⁴ Bogoslovska Smotra V (1914), 1—12.

On tumači u kojem je smislu Duns Skot naučavao da teologija nije prava znanost, i kako se prema njegovoj nauci ima shvatiti praktični momenat teološke znanosti. Još je prije dr. Grabić, koji je na Antonianumu u Rimu upoznao Duns Skotovu nauku, napisao: *F r a n j e v a č k i m o d e r n i z a m*.⁵⁵ On dokazuje kako Le Roy i drugi modernisti nemaju nikakova oslona, kada tvrde da se s njihovim teorijama slaže i franjevačka škola. Grabić završuje ovim riječima: »Le Roy je pristaša idealistične filozofije, dočim je Franjevac peripatentične, koje se u svojim osnovnim točkama razlikuju. Opaža se mala sličnost u terminologiji, ali se u misli razlikuju kao nebo od zemlje.«⁵⁶

Pa da se ne bi i kod nas i nadalje pripisivale Duns Skotu zablude, koje su se u početku neoskolastičnog pokreta pripisivale, hrvatski franjevci upozoruju kako se skotizam razvija po čitavom svijetu, i kako je i veliki louvainski tomist M. De Wulf promijenio i korigirao svoje mišljenje o prvaku franjevačke škole. U članku: »Louvainski prof. M. De Wulf o nauci Ivana Duns Skota«,⁵⁷ pisac opisuje kako skotistična škola napreduje u Francuskoj, Belgiji, Holandiji, Španjolskoj, Italiji i Njemačkoj. Upozoruje kako je na četiri glavne objede Skotove filozofije (indeterminizam, pretjerani realizam...) odgovorio savjesno i učeno bavarski franjevac P. Minges. De Wulf je pred louvainskim sveučilištem izjavio, da usvaja mišljenje O. Mingesa i prema tome zabacuje neke svoje dosadašnje tvrdnje o Duns Skotu. »Skota se često puta krivo razumjelo« kazao je De Wulf. Napokon pisac postavlja pitanje »kada nakon kritičnog izdanja Duns Skotovih djela« skotizam zahvati to veće dimenzije, hoće li biti od toga koja korist?« Odgovor je pozitivan. Kao što kada kopamo rudnike, što ih više kopamo, to se i zlata više nalazi, tako i djela Bonaventure, Tome. Skota otkrivaju nam nove misli, bolje vidike. Tomizam ne potrebuje nikakovih nepristranosti, nikakovih nekritičnosti, a načelno mora biti protivnik svakim osvadama. Članak završuje pozivom da »i hrvatski zainteresirani uvažavaju ovo priznanje prvaka u historiji skolastične filozofije.«⁵⁸

I zaista, bili su »rari nantes«, koji su poslije ovog značajnog članka, i spomenutih članaka našeg uvaženog teologa dra Grabića pokušali, kod nas, da napadaju Duns Skotovu nauku. To se nažalost dogodilo godine 1914., a pisac je za to i odgovor dobio!

U anonimnom članku »O česticama i purificiranju ciborija«,⁵⁹ pisac, koji valjda nije ni vidio Duns Skotovih djela, ustvrdio je da iz nauke Oštroumnog Naučitelja o relaciji između tijela Kristova i

⁵⁵ Serafinski Perivoj XXIII (1909), 180—182.

⁵⁶ Ibid., 182. — Le Roy se držao Frassena.

⁵⁷ Serafinski Perivoj XXVI (1912), 69—72.

⁵⁸ Ibid., 72.

⁵⁹ Katolički List, tečaj 65. br. 24.

prilika u presv. Sakramentu slijedi »da se uopće više ne može Isusu u sakramentu klanjati« ili ako se klanjamo da činimo idolopoklonstvo! Protiv ovakovog načina pisanja ustao je O. T. Harapin.⁶⁰ Nakon što je razložio nauku Duns Skotovu u ovom predmetu, te istakao kako bi je davno Crkva osudila kada bi uistinu bila onakova kakovom je prikazuje anonimni pisac, završuje ovim riječima: »Ne quid nimis! Ne zalazimo u tvrdnjama predaleko i ne nabacujmo se cenzurama na nauku katoličkih muževa, dok nije sasvim jasno, da su zabludili, jer to samo škodi dobroj stvari«. U odgovoru, anonimni pisac nije ni kušao da barem jedan od argumenata, koje je O. Harapin u prilog Duns Skotove nauke donio, pobije. Ipak je ponovno istakao, kako su svi teolozi ustali protiv Duns Skotova mišljenja. O. Harapin ponovno odgovara,⁶¹ da niti su svi teolozi ustali niti su trebali da ustanu. Upozoruje na članak O. Brkovića o divnom razvoju Duns Skotove nauke u 17. vijeku, i na svršetku pripominje da je »Žalosno, ako imade malo teologa, koji bi Skota proučavali, kao i povijest škole njegove, ali nabacivati se kamenjem na njegovu nauku, to neki znadu bez ikakovih skrupula«.

Dok su jedni branili nauku vode franjevačke škole, drugi su kao O. Čengić,⁶² Brković⁶³ i Radonić⁶⁴ tumačili Duns Skotovu tezu o N. Začecu Marijinu i o Preodređenju Kristovu. Osim toga mnogi su pisali o franjevačkoj školi uopće, te o utemeljiteljima te škole, koje je Oštromni Naučitelj upotpunio i usavršio. Tako O. Božitković,⁶⁵ O. Brković⁶⁶ i O. Brkić⁶⁷ pišu o sv. Bonaventuri, a

⁶⁰ Harapin: Osvrt na jedan članak, u Naša Misao XXIX (1914), 205—210.

⁶¹ »Još jednoć dopisniku Katoličkoga Lista«, u Naša Misao XXIX (1915), 34—38.

⁶² Čengić B.: Neoskvrnjeno Začeta i franj. red, u Franjevački Glasnik IX (1895), 353—56.

⁶³ Brković A.: Ivan Duns Skot i bezgrišno Začeta, u Franjevački Glasnik XI (1897), 354—357, 371—375.

⁶⁴ Radonić B.: Duns Skot i svetkovina Krista Kralja, u Nova Revija V (1926), 285—304.

⁶⁵ Božitković J.: Uvod u mistiku po načelima sv. Bonaventure, u Naša Misao, 1917, br. 2, str. 31—33; br. 3, str. 41—45; br. 4—5, str. 61—67; br. 6, str. 97—99. — Ličnost sv. Bonaventure, u Hrvatskoj Prosvjeti, 1921, br. 1, str. 321—235; br. 2, str. 353—362; Živost prosvijetljenja prema nauci sv. Bonaventure, u Sacerdos Christi III (1924) br. 11, i u više godišta.

⁶⁶ Brković A.: Sveti Bonaventura serafinski Naučitelj, u Franjevački Glasnik X (1896), 225—31. Vidi također Brković A.: Franjevci i znanstvena otkrića, u Serafinskom Perivoju XVIII (1904), u više brojeva.

⁶⁷ Brkić B.: Izvršnost nauke sv. Bonaventure i njegova moć u pobijanju krivih nauka, u Franjevački Glasnik XV (1901), 261—66.

O. Eterović⁶⁸ i dr. Blažević⁶⁹ o velikomu Rogeru Baconu. Posebno treba spomenuti članak dra F. Biničkoga: *Franjevački Naučitelji*.⁷⁰ On govori o glavnim stupovima franjevačke škole, i nakon što je nabrojio nekih 40 raznih pisaca veli: »Stalno je da ni mirski kler, ni jedan red nije dao crkvenoj znanosti u XIII. i XIV. vijeku slavnih imena, koliko dadoše manja braća sv. Franje.« Ovaj članak, koji se može ubrojiti među najljepše stranice što su uopće napisane o franjevačkoj školi, završuje ovim značajnim riječima: »Da u ovo 700 godina nije bilo nijednoga učenjaka osim franjevaca, mogla bi katolička Crkva ponosno dovikivati svijetu, da je vazda bila prava majka i zaštitnica znanosti«.

Ukratko: Ovaj i ako nepotpuni prikaz⁷¹ razvoja neoskolastičnog pokreta u Hrvatskoj, jasno nam pokazuje da je kod nas i tomizam i skotizam imao svojih pristaša. Jedni su hvalili Tomu, a drugi Duns Skota. Bilo je kadšto i pretjeranih pohvala. Ali ni tomisti ni skotisti nijesu bili ekskluzivni. Oni su se potpomagali i upotpunjavali, te tako zajedničkim silama pridonijeli za procvat katoličke znanosti u hrvatskom narodu.

Trebalo je nastaviti i poći dalje. Trebalo je da neoskolastični pokret u Hrvatskoj dobije i međunarodni karakter, da dođe u dodir s ljudima iz drugih kulturnih naroda, i tako još u jačem opsegu razvije svoju djelatnost. Da se to što bolje ostvari franjevačko bogoslovsko učilište u Makarskoj godine 1931. osniva kolekciju: »Bibliotheca Mariana Medii Aevi«. A prigodom 700-godišnjice svoga rada u našem narodu, hrvatski franjevci pozivlju svoju braću iz

⁶⁸ Eterović K.: Roger Bacon i auktoritet, u *Hrvatska Straža* XIII (1915), 250—267; Roger Bacon i neka kritička načela, u *Hrvatska Straža* XIII (1915), 422—426; Roger Bacon (prigodom sedamsto-godišnjice rođenja), u *Naša Misao* XXIX (1915), 57—61, 88—93, 127—137.

⁶⁹ Dr. Blažević: Roger Bacon, u *Naša Misao* XXVIII (1914), 201—205.

⁷⁰ *Nova Revija* V (1926), 250—264.

⁷¹ Tko bi htio da daje potpun prikaz morao bi pregledati sve i pojedine naše revije i listove, izdanja Hrvatske Bogosl. Akademije, Savremena pitanja; morao bi pregledati i zapisnike sjednica naših bogoslovskih zborova, morao bi uzeti u obzir mnogobrojne kulturne borbe od Torbara, Kržana i Turčića pak do danas. Osim toga, ja sam spominjao samu literaturu na hrvatskom jeziku, a poznato je da su naši ljudi napisali razna djela o skolastici i na stranim jezicima. Tako dominikanac O. A. Bačić, zatim O. Božićković, O. Kržanić, O. Milošević, itd. Bilo bi poželjno da jedan od naših franj. bogoslovskih Zborova napiše povijest skotističke škole u Hrvatskoj. U drugom dijelu mogli bi se staviti ponajbolji članci, koji su kod nas o Duns Skotu objelodanjeni. Dobro bi došle i pjesme, kao ona A. Čičića: *Filozofu Škotu*, u »Serafinski Perivoj« XXII (1908), 171, pa ona Nedj. Subotića: *Marijinome Doktoru*, »Serafinski Perivoj« XXIII (1909), 6—7.

raznih evropskih država u naš centrum Zagreb, da se tu ispita što je dosad učinjeno, a što treba u buduće poduzeti, da franjevačka škola kao integralni dio skolastike i u naše doba ispuni onu zadaću, koju joj je Providnost odredila. Nekoliko dana prije kongresa objelodanio sam program kojega će se držati slavenski franjevci na zagrebačkom skotističnom kongresu. Tu je izričito kazano: »Današnji slavenski franjevci kada sudjeluju u pokretu za obnovu integralne skolastike, nastavljaju rad i tradiciju svojih teološko-filozofskih učilišta... Slavenski franjevački profesori nastojat će da na svojim kongresima prouče prošlost svoje škole i odnošaj svojih učilišta prema to školj. Trebat će... aplicirati životna načela skolastične znanosti današnjim prilikama i današnjim potrebama.«⁷² Dakle franjevci hoće da promatraju svoju tradicionalnu školu u okviru integralne skolastike, pa da primjenu na praktični život načela skolastične znanosti: načela i Tome i Bonaventure i Alberta i Duns Skota; sve što nađu dobro i lijepo. Prvi kongres slavenskih franjevačkih profesora bio je skotistični kongres. Pa na nj je pozvan i predstavnik neotomizma u Hrvatskoj, prof. Zimmermann, koji je pokazao odnošaj između sv. Tome i Duns Skota, posebno što se tiče zamašnog problema spoznaje. U drugim predavanjima označen je odnošaj Svete Stolice prema sv. Tomi i drugim naučiteljima, zatim je bilo govora o velikim skolastičnim naučiteljima u svijetu današnjih povjesnih istraživanja, itd. Akti kongresa, koji će naskoro biti objelodanjeni, i o kojima će internacionalni svijet moći da dade svoj sud, sadrže ne samo mišljenja u kojima su se skotisti i tomisti razilazili, nego i napore raznih učenjaka tekom vjekova, koji su nastojali da nam pokažu u čemu se ta dva velika slažu, te koji su stoga pisali djela pod naslovom: »Conciliatio dilucida omnium controversiarum quae in doctrina duorum summorum theologorum S. Thomae et subtilis Ioannis Scoti passim leguntur«, ili opet: »Paradisum theologicum unius ac trium Doctorum, Angelici, Seraphici et Subtilis horumque conciliatoris fonte irriguus«. Odbor kongresa naredio je svim predavačima da naprosto iznose razna mišljenja, prikažu sintezu tradicionalne skotistične škole, te da se bez posebnih razloga ne upuštaju da je vindiciraju pobijajući tomistične teze. A domaća i strana štampa dala je priznanje mirnom, objektivnom nastupu franjevačkih profesora u Zagrebu. Ni visoki crkveni dostojanstvenici koji su prisustvovali sjednicama kongresa, ni predstavnici raznih Redova i institucija, ni dopisnici i urednici novina i revija — nitko nije prigovorio, da je zagrebački skotistični kongres htio napasti bilo koga, a posebno

⁷² »Franjevački profesorski kongres u Zagrebu i današnji pokret za obnovu integralne skolastike«, u Katolički List 5. rujna 1935., teč. 86, br. 36.

ne sv. Tomu.⁷³ Franjevci će nastaviti svojim kongresima i svojim radom, ali neće nikada isključiti iz svoga programa ni tomiste ni tomizam, jer znadu da kao što nema integralne skolastike bez franjevačke škole tako je nema ni bez tomizma.

Ipak ovo stanovište nije svima bilo po volji! Zagrebački kongres imao je da govori ne o integralnoj skolastici nego o integralnom tomizmu koji bi bio službena nauka katoličke Crkve! Bez ikakova obzira na pravac kojim se dosad razvijao u Hrvatskoj neoskolastični pokret, pruža se širem krugu intelektualaca knjiga: *Andeoski Naučitelji*, koja bi imala da bude *Vademecum tomizma*, i u kojoj se izričito naglašuje da Crkva »mora osuditi«, da »mora zbaciti sve ono, što se protivi« nauci sv. Tome. Ova ekskluzivistična tendenca opažala se već od nekoliko godina u raznim člancima koji su ovdje ondje objelodanjeni, pa i u samomu djelu: Albert Veliki, koje je godine 1932. izdala »Istina«, a napisao O. dr. H. Bošković O. P.⁷⁴ Tu se posebno ističe, kako je navodno Albert Veliki kazao »a svi oni koji dođu za njim (Tomom) uzaludno će raditi.«⁷⁵ O. Bošković u predgovoru knjige »Andeoski Naučitelj«, polazi dalje. On se zalaže za pantomizam, ali na način, kojem je teško primjera naći u povjesti neoskolastične književnosti.

II. Borba za pantomizam i lakoumna osuda katoličkih škola.

Isusovac Pedro Descoqs s radošću ističe, kako Francuska izlazi iz one žalosne periode, kada je nekoliko zanešenjaka na sablazan mnogih, htjelo da čitavom kršćanstvu nametne »tomističnu ortodoksiju«. On spominje, kako su ti nerazboriti katolici prouzrokovali katastrofalne posljedice, opominje katolike izvan Francuske da se okoriste iskustvom francuskog naroda i da ne započinjū bra-

⁷³ Vidi članak: Prijateljima istine, u Stopana Otaca, Almanah hercegovačke franjevačke omladine (Mostar 1935/36), str. 5—21. Isp. prikaz dra Kolareka u Bogoslovskoj Smotri 1935, br. 4, i u Katoličkom Listu, br. 86 iste godine, zatim prikaz dra Grimma D. J. u Životu, koji je donijela i Hrvatska Straža, god. 1935, br. 262. Vidi također L' Osservatore Romano od 3. listopada 1935, br. 221, Acta Ordinis Fratrum Minorum 1935, 331—333, Studi Francescani 1935, br. 4, Wissenschaft und Weisheit 1936, br. 1, itd.

⁷⁴ O. Bošković napisao je: Problem spoznaje, Zagreb 1931; Nove struje u modernoj filozofiji, Zagreb 1934. Objelodanio je izvještaj o tomističkom filozofskom kursu i o augustinsko-tomističkoj sedmici filozofije u Rimu (Bogosl. Smotra 1927, str. 474—478 te 1930, str. 457—474), a onda razne članke u »Duhovnom Životu«.

⁷⁵ Albert Veliki, Zagreb 1932, str. 67. — Tu se spominje kako se i Lav XIII posluzio Albertovim riječima da svima dovikne kako će »svi uzaludno raditi mimo nauke Tome Akvinskoga«. Sve zavisi o tome, kako će se razumjeti Papine riječi.

nuti teoriju, koja je toliko štete nanijela i katoličkoj Crkvi i znatnosti,⁷⁶ i koju svak danas redom ostavlja, tako da je već blizu čas, kada će ostati jedini tomistični konvertit Jaques Maritain, koji neće htjeti da vidi, kako je njegovo mišljenje o službenom integralnom tomizmu pokopano.⁷⁷

Međutim teorija o pantomizmu, koju eto zabacuju veliki narodi, morala bi naći pristaša u Hrvatskoj! Izdavač hrvatskog prijevoda Maritainove knjige: »Le Docteur Angélique«, kao da je htio da se donekle zakloni za auktoritet slavnog filozofa, da uvjeri i širi krug naše inteligencije, kako nikoga nema tko bi posumnjao da je integralni tomizam službena nauka katoličke Crkve, osim ono slavenskih franjevaca. Što je Maritain rekao govoreći uvijeno o sv. Tomi kao Zajedničkom Naučitelju⁷⁸ pretvorit će se u veliki napadaj na zagrebački kongres, na franjevce, koji su prikazani kao ljudi kojima nije do istine nego do animoznosti, do starih borba i čarkanja, kao ljudi koji neće da se pokoravaju direktivama Sv. Stolice. Zaista ni izdavač francuskog originala Desclée de Brouwer, ni autor knjige gosp. Maritain nijesu nikada ni sanjali, da će se knjiga namjenjena posebno laičkom svijetu, pretvoriti u borbu protiv skotističke škole, borbu protiv slavenskih franjevaca. Promotrimo dakle najprije francuski original knjige »Le Docteur Angélique« i sud stručnjaka o toj knjizi; zatim ćemo baciti letimični pogled na hrvatski prijevod i na predgovor toga prijevoda.

1. *Francuski original.* — Godine 1929. objelodanio je Jaques Maritain, profesor na katoličkom institutu u Parizu, djelo »Le Docteur Angélique«, i to u nakladi P. Hartmanna. Knjiga nije imala predgovora, a dodaci su zauzimali samo nekoliko stranica. Petar Lasserre u »Nouvelles Littéraires« žestoko je napao Maritaina, što hoće da kršćansku filozofiju baci sedam vijekova nazad, što na taj način govori o sv. Tomi kao da se nije ništa zbililo na svijetu po-

⁷⁶ Archives de philosophie, vol. X, cah. 4, Paris 1934, str. 198: »Nous commençons heureusement en France à sortir de cette période où, au grand scandale de tous les incroyants, sympathiques ou non au christianisme, certain clan a voulu capter pour lui seul le Docteur commun et imposer une orthodoxie thomiste à la chrétienté entière. L'on comprend mieux aujourd'hui ce qu'une telle situation avait de paradoxal«. Descoqs donosi ova zapažanja kritizirajući djelo Engleza d'Arcya. Stoga veli: »Nous voudrions que nos frères dans le Seigneur, qui vivent outre-Manche, profitent de notre expérience qui nous a coûté si cher et s'évitent les frais d'une expérience semblable.«

⁷⁷ Ibid., str. 185.

⁷⁸ Poglavlje: Zajednički Naučitelj, glavno je u Maritainovu djelu. Ali njegova teorija o pantomizmu izražena je tako umjetnički i kao nuzgredno, da on uopće i ne spominje skotiste niti napada otvoreno protivnike.

slije godine 1274.⁷⁹ I u veljači 1930. Maritain objelodanjuje u *La vie intellectuelle* članak: »A propos de la renaissance thomiste«. On veli da će to biti predgovor novog izdanja knjige *Le Docteur Angélique*, koje će u ožujku izaći kod Desclée de Brouwer u Parizu.⁸⁰ Tako je i bilo! U novom izdanju uvod ima 18 stranica; namjesto 10 stranica dodataka u prvom izdanju sad ih ima 100! Prvi dodatak u starom izdanju bio je: *Saint Thomas, apôtre des temps modernes*, a sad se je taj dodatak pretvorio u poglavlje treće koje obuhvaća nekih 40 stranica.⁸¹

Djelo »*Le Docteur Angélique*«, u kojem ima upravo (krasnih stvari, bilo je uglavnom poznato i prije nego je objelodanjeno. Ta, s pravom veli isusovac Descoqs »ovo djelo, kao većina, što ih je auktor napisao, skup je članaka ili konferencija, koje su razasute po raznim revijama prema okolnostima.«⁸² Ipak dvije su stvari posebno svratile pozornost medijevalista. Ponajprije uvod. Tu poznati tomist ističe da je filozofija sv. Tome, u sebi promatrana, neovisna od vjere, te da tomizam ne će da se vrati u srednji vijek. Tomizam se služi razumom da razlikuje istinu od neistine, i on neće da uništi nego da očisti modernu misao i hoće »*intégrer tout le vrai découvert depuis le temps de saint Thomas*«.»⁸³ Isusovac Brisbois, Descoqs i drugi donose ove izjave Maritainove, ali ujedno naglašuju da sve ovisi o tome kako će one biti shvaćene i primijenjene. Tako Brisbois nadodaje: nadati se, da se neće naći tjesnogrudnih ljudi, koji bi htjeli da unište onu slobodu koja je tako plodonosna i koja je uvjet napretka.⁸⁴

Osim uvoda, kritika se pozabavila i sa trećim poglavljem: »Apostol modernoga doba«, te na poseban način sa četvrtim poglavljem: »Zajednički Naučitelj«. Treće poglavlje, u kojem Maritain uglavnom na krasan način ocrtaje aktuelnost nauke sv. Tome,

⁷⁹ Descoqs P.: *Saint Thomas et le thomisme*, u *Archives de philosophie*, vol. X, cah. 4, Paris 1934, str. 177. Isp. Lasserre P., *Le néotomisme et l'esprit primaire* (Nouvelles Littéraires, 4 janvier 1930); *Revue thomiste* 1930, 354—373.

⁸⁰ »*La vie intellectuelle*«, VI (1930), 314.

⁸¹ Descoqs, cit. čl.

⁸² *Ibid.*, 178: »Cet ouvrage, comme la plupart de ceux du même auteur, est un recueil d'articles ou de conférences disséminés dans différentes revues au hasard des circonstances, dont la réunion constitue vaille que vaille un tout plus ou moins homogène.«

⁸³ Maritain: *Le Docteur Angélique*, str. XII.

⁸⁴ *Nouvelle revue théologique*, 1931, str. 566: »Tout dépendra d'ailleurs de l'esprit dans lequel ils seront compris et appliqués; et il faut espérer qu'aucun zèle trop soupçonneux n'en paralysera le libéralisme fécond et bienfaisant.«

prvi je put štampano godine 1925. u »Xenia Thomistica«. ⁸⁵ Ovu konferencu, što ju je tomistički konvertit držao godine 1923. za vrijeme trodnevnice u čast svetog Tome u Avinjonu, podvrgao je, još prije nego je bila štampana, kritici u 16 punih stranica O. Serafin Belmond. On je bio prisutan dok je Maritain govorio, i već tu pokazao svoje negodovanje. ⁸⁶ Belmond odobrava uglavnom Maritainovo stajnište, samo žali što je govornik na taj način slavio sv. Tomu kao da nitko ne bi opstojao pod svodom nebeskim, koji bi mogao da pruži lijeka protiv modernim zabludama, osim nauke velikog Akvinca. Maritain se pozivao više puta — veli Belmond — na encikliku »Studiorum Ducem«, ali je uvijek zaboravio da spomene ono značajno mjesto, koje je Kristov Namjesnik moću proprio umetnuo kada je već enciklika bila gotova, i gdje se ekvivalentno veli: *In dubiis libertas!* ⁸⁷ Poslije sv. Tome došao je i Duns Skot i Suarez i Alfonso i Franjo Saleski i toliko drugi, koji su zadužili svojim radom i naukom čitavo kršćanstvo. Sv. Toma nije mogao da zna za sve što će čovječanstvo poslije njega pronaći, a Maritain upotrebljava samo govorničku hiperboličnu figuru, kada ističe da nema ništa ni u djelima Augustina, ni Anselma, ni kod drugih Svetih Otaca, što Akvincu ne bi bilo poznato. Napokon — veli O. Belmond — Maritainova tvrdnja da je život odveć kratak pak da je dosta proučavati sv. Tomu, nije ispravna. ⁸⁸ Integralni tomizam nije nauka Crkve. ⁸⁹ To je tako očito, da je dokazivanje suvišno.

Na ovo treće poglavlje, osvrće se i O. Descoqs, koji je u članku od 10 stranica podvrgao znanstvenoj kritici novo izdanje Maritainova djela: *Le Docteur Angélique*. ⁹⁰ Maritain spominje tri glavna uzroka današnjih zala: agnosticizam, naturalizam, individualizam ili tačnije angelizam, koji se svodi »na mitsko poimanje ljudske prirode, koje joj pridaje svojstva vlastita čistome duhu«, i dosljedno traži za nas »onu autarhiju, koja pripada čistim duhovima«. ⁹¹ Descoqs tvrdi da se moderni individuali-

⁸⁵ »Xenia Thomistica«, Romae 1925, I, 65—85. U bilješci Maritain kaže da je to konferenca držana za vrijeme trodnevnice u Avinjonu. Započinje, kako je za prostog laika posebna čast da može tom prigodom govoriti.

⁸⁶ Belmond S.: A propos, d'un centenaire. I. Le triduum d'Avignon en l'honneur de s. Thomas, u *Études Franciscaines* XXXVI (1924), 167—183.

⁸⁷ *Ibid.*, 168.

⁸⁸ *Ibid.*, 179.

⁸⁹ *Ibid.*, 179: »il est manifeste que le thomisme tout court n'est pas la doctrine de l'Église«.

⁹⁰ Descoqs, cit. čl. u kojemu se osvrće na razna djela o sv. Tomi, a na prvom je mjestu (str. 177—186): »Le Docteur angélique de M. Maritain«.

⁹¹ D. A., 90; A. N., 116.

zam ne može svesti na Descartesovo poistovjetovanje duše sa čistim duhom, ističe kako je Maritain po svome starom običaju, previše nepravedan prema Descartesu, a posebno da, tumačeći značenje naziva »Doctor Angelicus«, upada u pogrešku koju pripisuje Descartesu, te će nas principi čuvenog tomiste dovesti da ćemo doskora imati dva Andeoska Naučitelja: sv. Toma, Doctor Angelicus br. 1, i Renat Descartes, Doctor Angelicus br. 2.⁹²

No četvrto poglavlje — veli Descoqs — glavni je dio čitava djela. Naslov je: »Zajednički Naučitelj«. Ovome je poglavlju kritičar posvetio ne manje nego 7 stranica. Maritain ima pravo, kada ističe da je Crkva uvijek posvećivala veliku brigu obrani našeg naravnog razuma, i kad veli da je Crkva preporučavajući filozofiju sv. Tome imala pred očima »filozofiju zdravoga razuma«. Međutim on je u svome zanosu pošao predaleko kada je htio da upozori kako je sv. Toma ne samo zajednički nego i ekskluzivni naučitelj.⁹³ U svojoj knjizi tomistični konvertit transformira sv. Tomu u Mesiju, ispoređuje ga s Mojsijem, koji direktnom objavom prima zakon na brdu Sinaju, pače on je »asimiliran božanskoj Riječi

⁹² Ibid., 179—180: »Quant à l'angélisme, cette erreur s'entend difficilement sous la forme que lui donne M. M. et ne paraît nullement fondamentale ... que cet individualisme doive être réduit à une confusion entre la nature humaine et la nature de l'ange, sur le modèle de la confusion cartésienne entre l'âme humaine et le pur esprit, c'est là bien plus une gageure ou un paradoxe lancé pour piquer l'attention qu'une vue proprement historique ... M. M. a été victime de son hostilité, trop souvent justifiée, mais essentiellement systématique et parfois tout à fait injuste envers Descartes ... Ce reproche d'angélisme adressé par M. M. à la philosophie actuelle, est d'autant moins heureux que l'auteur pour faire mieux comprendre de rôle de réformateur et d'apôtre des temps modernes qu'il réserve à Saint Thomas, insiste beaucoup sur son titre de Doctor Angelicus. Ce titre veut dire, d'après M. M., que saint Thomas est en un sens suréminent le pur intellectuel, parce que l'intelligence elle-même est son moyen par excellence de servir et d'aimer Dieu, parce que l'intelligence elle-même est son hostie d'adoration [?]« (p. 95, [hrvatski prijevod, str. 120]). I sada učeni isusovac nastavlja: »Saint: Mais le lecteur, en lisant cela, — ne sera-t-il pas invinciblement porté à conclure que d'après cette définition se trouve donc réalisée chez saint Thomas, — à son profit ou à son détriment, comme on voudra, — la 'confusion du pur intellectuel avec le pur esprit', avec l'Ange et que l'appellation de Docteur Angélique ne doit pas en somme suggérer autre chose que le même exacte grand crime reproché par ailleurs à Descartes.« Namjesto one bilješke na str. 116, gdje nam prevodilac tumači razliku naše »spoznaje i one andela« mogao je odgovoriti na ovaj prigovor O. Descoqsa.

⁹³ Ibid., 182.

i pretstavljen jednak nadahnutim piscima«, dakle kao onaj koji je dionik njihove nepogrešivosti u nauci.⁹⁴ Uostalom — veli Descoqs — ovdje Maritain slijedi samo sinove sv. Dominika, kao famoznog Peguèsa, koji je kazao da čovjek ne može više istinu naći nego je primiti, pak opet O. Gardeila, koji tako govori o nauci sv. Tome kao da bi ona pripadala objavljenim, vjerskim istinama. Učeni Isusovac upozoruje kako je ovo mišljenje ne samo filozofska nego i teološka zabluda.⁹⁵ Ovakovo pretjeravanje može samo da škodi dobroj stvari i da odvрати od nas i naše filozofije ljude koji imaju zdrava suda i pameti.⁹⁶ To posebno vrijedi o načinu kojim Maritain govori o stanovištu katoličke Crkve s obzirom na poznate 24 tomišćike teze.⁹⁷ On stavlja Crkvu u red nepoštenih diplomatskih zakulisnih igara, nanosi nepravdu vrhovnom Učiteljstvu Crkve.⁹⁸

⁹⁴ Descoqs navada Maritainove riječi, koje se nalaze u originalu na str. 181, a u hrvatskom prijevodu str. 189: »On je [Bog] jedamput slao svoga sina na zemlju, dao je ovome jednoga preteču, jedamput je dao zakon po Mojsiju, a zar je čudo da je jedamput svojoj Crkvi dao Naučitelja neisporediva u filozofskoj i teološkoj mudrosti?« O. Descoqs, cit. čl. 183 zapaža: »Du coup, voilà saint Thomas transformé en Messie, comparé à Moïse recevant la loi sur le Sinaï par révélation directe, que dis-je? assimilé au Verbe divin! et proposé comme l'égal des auteurs inspirés, comme donc, si l'on veut être logique, participant à leur infailibilité doctrinale! Tout le développement ne signifie rien, ou signifie cela, c'est-à-dire aboutit à une énormité, que de toute évidence M. M. repousse résolument, mais qu'il fallait se garder de suggérer au risque de se les faire ensuite endosser, et non sans raison.«

⁹⁵ Ibid., 183: »Pour venir de Maîtres en théologie qualifiés, de telles affirmations qui ne tendent à rien de moins qu'à ranger saint Thomas au nombre des auteurs inspirés et à le traiter comme tel, n'en contiennent pas moins une erreur positive, qui n'est pas seulement de fait ni de raison philosophique, mais qui touche directement à la doctrine et est une erreur théologique.«

⁹⁶ Ibid., 183: »De telles exagérations font le plus grand tort à la cause que l'on veut promouvoir et ne peuvent pas ne pas détourner de nous et de notre philosophie les esprits sages et de bon sens de notre temps comme de tous les temps.«

⁹⁷ D. A., 179; A. N., 187—188.

⁹⁸ Descoqs, cit. čl., 184: »Prêter à l'Église pareils calculs de politique mesquine, qui misent sur double jeu, la rendre ainsi l'émule de certaines diplomaties déshonnêtes dont le souvenir est dans toutes les mémoires, n'est-ce pas lui faire une souveraine injure, dont les conséquences ne peuvent que lui être funestes et se retourner contre elle? Comment, en écrivant cela, M. M. n'at-il pas songé à l'usage que tant d'incroyants et de mondains ne manqueront pas de faire de l'arme redoutable mise ainsi bénévolement par lui entre leurs mains, quand ils voudront reprendre leurs attaques éternelles contre la Curie romaine? Et n'aurait-il pas été

Descoqs spominje mišljenje kardinala Ehrlea, O. Jansena, dominikanca Congara, te zaključuje, kako će gosp. Maritain doskora ostati sam koji neće htjeti da vidi, da je njegovo stanovište pokopano. Morao bi jednoč ipak uvjerit se tomistični konvertit, da nakana svete Crkve nije uništiti ni Skota ni Suarez, morao bi biti objektivniji kada tumači Papine enciklike.⁹⁹ Maritain — veli Descoqs — nije htio da spomene dva bitna dokumenta koja potpuno nište njegovu tezu o službenom tomizmu: ni pismo Benedikta XV. isusovačkom generalu Ledóchowskiemu ni poznato mjesto iz enciklike »Studiorum ducem«, gdje se nalazi najutentičniji tumač kanona 1366. Maritain zatvara hotimice oči pred činjenicama, pa stoga završuje učeni isusovac: »nous n'admirens pas la prudence (non exempte de finansserie) dont use ici l'illustre Maître dans l'exposé de la vérité«.¹⁰⁰

2. *Hrvatski prijevod.* — I u okviru publicistike i popularno-naučne literature svak se mora držati barem najelementarnijih pravila metodologije. Kada netko prevada nečije djelo, on je dužan da tačno naznači, ako je nešto izostavio, preinačio, promjenio, bez obzira na to da li su izostavljeni ili promjenjeni ulomci važni ili ne. Nadalje, prevodilac bez izričite dozvole auktorove ne smije da prijevodu dade svrhu na koju uopće pisac nije mislio, a pogotovu

frappé par les retentissement de sa propre attitude chez les protestants par exemple, dont les articles de M. Pierre Jaccard, dans la »Revue de Genève« de 1927 et dans la »Revue de théologie et de philosophie« de 1927 et 1930 nous ont apporté les échos allarmants?« — Da je prevodilac knjige: *Andeoski Naučitelji*, pokušao da nam dade adekvatan odgovor na ova značajna zapazanja isusovca Descoqsa, mnogo bi zahvalniji posao učinio nego što je ispod teksta tvojao bezrazložnu bilješku za bilješkom u kojoj uz drugo u fantaziji svojoj stvara paragraf franjevačkih konstitucija, koje naređuju da se slijedi nauka sv. Tome.

⁹⁹ Ibid., 185: »M. Maritain retarde évidemment ici et bientôt, sans doute, il sera seul à ne pas voir que sa position est périmée. Aussi bien, dans l'École thomiste dominicaine elle-même, l'on n'a pas tardé à comprendre qu'une telle attitude, par trop vraiment fossile, était en opposition avec les directions absolument certaines du Magistère, avec la mentalité et la méthode non moins certaines de saint Thomas, qu'enfin elle pouvait que nuire grandement au bon renom du S. Docteur comme à la diffusion et au rayonnement du thomisme authentique ... M. M. devrait enfin comprendre que le dessein du Magistère suprême ecclésiastique n'est pas plus d'exterminer Scot que Suarez ...«

¹⁰⁰ Ibid. 186: »On est peiné de constater que la documentation est ici volontairement incomplète«. — Pisac ponovno ističe da ima »du très bon, de l'excellent dans Le Docteur angélique«, ali eto: *Quñ nimis probat, nihil probat.* Što bi rekao O. Descoqs kada bi pročitao hrvatski prijevod te knjige?

kako bi ona bila oprečna sa ciljem za kojim je pisac išao. Da li se je ovih prvotnih pravila držao izdavač knjige: *Andeoski Naučitelj*?

Ponajprije treba istaknuti, da je izdavač izostavio preko 100 stranica iz originala, a da nije o tom čitatelja upozorio. Izostavljen je uvod, kronološki pregled života i djela sv. Tome, svjedočanstva Kristovih Namjesnika o sv. Tomi, i napokon prijevod enciklike »Aeterni Patris«, »Studiorum ducem«, te »Motu proprio: Angelici Doctoris«. A sve to skupa sačinjava takovu cjelinu Maritainove knjige: *Le Docteur Angélique* da se u nijednom slučaju nije smjelo izostaviti, a da se čitatelja na tu okolnost ne upozori i preinaka ne obrazloži. U 18 stranica uvoda Maritain je htio da precizira svoje stanovište prema tomizmu i modernoj filozofiji, da bi tako lakše privukao ljude k onomu tomizmu, od kojega baš mnogi zaziru radi pretjeranih izjava ultratomista, među kojima se nalazi i sam Maritain. Već smo vidjeli kako su protivnici pantomizma baš u uvodu našli neke izreke u kojima su htjeli da vide korak naprijed. Pa kako se ističe da Maritain trga iz Papinih enciklika samo tekstove koje mu konveniraju, a hotimice izostavlja stavke koje ruše njegovu teoriju o službenom tomizmu, on je bio toliko lojalan da je u svoju knjigu stavio francuski prijevod čitavih triju najvažnijih dokumenta Svete Stolice o Andeoskom Naučitelju. Hrvatski prijevod, koji je stavio na naslovnoj stranici: »Jaques Maritain, Andeoski Naučitelj«, sve to jednostavno izostavlja! Ta zar se ne bi mogao nadomjestiti prijevod u kojem Maritain kuša da pomiri duhove sa prijevodom u kojemu će se navjestiti borba na život i smrt svima koji se strogo ne drže načela: *Magister dixit, taceant ranae!* Čemu donositi listu u kojoj Maritain nabraja svjedočanstva Kristovih Namjesnika o sv. Tomi, kada se može jednostavno kazati »postoji na stotine« Papinih izjava?! A onda čemu među širu javnost slati hrvatski prijevod Papinih enciklika, kada bi tu ljudi našli tekstove koji bi im mogli staviti u sumnju ono što je u predgovoru kao stalna istina prikazano?!

Ne samo to! Prevodilac je tačno reproducirao sve i pojedine bilješke, koje se nalaze u originalu i k tome nadodao dosta svojih, u kojima se ponavljaju misli iz predgovora, ali je za to dvije izostavio, koje je bilo prikladno donijeti, a u nijednom slučaju nijesu se smjele izostaviti, a da se o tome čitatelj ne obavijesti. Na početku trećega poglavlja: »L'Apôtre des temps modernes«, Maritain upozoruje čitatelje, da je ovo poglavlje izvadak iz konference koju je on držao u Avinjonu na 20. listopada 1923., za vrijeme trodnevne u čast sv. Tome.¹⁰¹ Ta se bilješka ne nalazi u prijevodu. Nema

¹⁰¹ D. A. 85: »Ce chapitre est tiré d'une conférence (dont le texte, pour éviter les redites, a été quelque peu repris et resserré) prononcée à Avignon, le 20 octobre 1923, au cours du triduum organisé par Mgr l'ar-

razloga da se »Istina« stidi kazati da u svojoj nakladi donosi prijevod jedne konferencije izrečene za vrijeme trodnevnicе, kada je i onako čitava knjiga propagandističnog karaktera. U poglavlju »Le Docteur commun« nalazi se bilješka, koja obuhvaća više od jedne stranice petita.¹⁰² Tu je izvadak iz apostolskog pisma Pija XI. od godine 1922. o uzgoju klera. U tom pismu slavno vladajući papa nadugo citira bulu Siksta V.: *Triumphantis Hierusalem*, kojom je sv. Bonaventura proglašen doktorom katoličke Crkve i kojom je naredeno da se mora njegova nauka slijediti. Ako se Pio XI. pozivlje na bulu *Triumphantis Hierusalem*, jasno je da tu bulu Crkva nije ukinula. Protivnici pantomizma odatle izvode zaključke koji se protive cilju za kojim ide hrvatski prijevod knjige: »Anđeoski Naučitelj«. I taj je ulomak mučke izostavljen!

Pa kad se tako u navedenim točkama postupalo, onda bi čovjek mogao da posumnja u samu vjerodostojnost i onoga što je prevedeno. Izdavač zahvaljuje gosp. prof. Lj. Marakoviću, koji je »savjesno pregledao i ispravio ovaj prijevod.«¹⁰³ Prof. Maraković s pravom se ubraja među naše najbolje poznavaoce i francuskog i hrvatskog jezika, pa se to i u samome prijevodu opaža. No ipak to ne isključuje, da je izdavač ovdje ondje barem nesvjesno preveo francuski tekst ne onako kako odgovara stvarnosti nego kako odgovara predrasudama i željama pantomista. Meni upade u oči nešto što nije bez značenja. Kod pretjeranih tomista često puta jedno je te isto: nauka, teze, istina, principi. Pio X. rekao je, ako je nauka kojeg autora bila preporučena od Kristovih Namjesnika, da je to bilo u mjeri ukoliko se je podudarala s načelima sv. Tome ili se tim načelima nije protivila. Ultratomisti bi svakako željeli da je Papa kazao mjesto »načelima, principima«, nauci. Prema toj želji i kalupe riječi Kristova Namjesnika. Tom metodom služi se i izdavač knjige: *Anđeoski Naučitelj*. Za vrijeme polemike koju je anonimni pisac vodio sa drom P. Grabićem o nauci sv. Tome o N. Začecu, pozvao se anonimni pisac i na Pija X., koji bi kazao ovo: »A alko je slučajno nauka kojeg drugog autora ili kojeg drugog sveca bila preporučena od Crkve s naredbom i pozivom, da je propagiraju i brane, to je bilo samo u toliko u koliko se dotična nauka slagala s principima sv. Tome Akvinskog ili u koliko joj se nije na nijedan način protivila.«¹⁰⁴ Dr. Grabić odgo-

chevéque d'Avignon pour célébrer de dixième [štamparska pogreška = sixième] centenaire de la canonisation de saint Thomas.« — Ova je bilješka morala biti u prijevodu na str. 112, ali je nema.

¹⁰² D. A., 158—159. Bilješka je morala doći u hrvatskom prijevodu na str. 172. Za to se nalazi na str. 176—178 druga bilješka, koja počinje: »Upamtimo o teologiji ...« Tu nema spomena o buli: *Triumphantis Hierusalem*.

¹⁰³ A. N., 39.

¹⁰⁴ Hrvatska Straža, 28. ožujka 1935, br. 73.

vorio je u Bogoslovskoj Smotri da ga je iznenadio takav prijevod. On je donio i latinski tekst u kojemu se nalazi »iis«, i prema tome moralo bi se prevesti »im = principima«, a ne »joj = nauci«. ¹⁰⁵ I gle! uza sve to i O.B. u predgovoru i prevodilac u prijevodu donose »joj«, tako da uopće čitava rečenica postaje smiješna. ¹⁰⁶ Donijet ću uporedo latinski i francuski tekst, te hrvatski prijevod:

Original:¹⁰⁷**Francuski tekst:**¹⁰⁸**Hrvatski prijevod:**¹⁰⁹

Quod si alicuius auctoris vel Sancti doctrina a Nobis Nostrisque Deceptoribus unquam comprobata est singularibus cum laudibus atque ita etiam, ut ad laudes suasio iussioque adderetur eius vulgandae et defendendae, facile intelligitur eatenus comprobata, qua cum principiis Aquinatis cohaereret aut iis haudquaquam repugnaret.

Que si la doctrine de quelque auteur ou de quelque saint a été jamais recommandée par Nous ou par Nos prédécesseurs avec des louanges particulières, en telle sorte même qu'aux louanges se joignissent l'invitation et l'ordre de la répandre et de la défendre, il est aisé de comprendre qu'elle a été recommandée dans la mesure où elle s'accordait avec les principes de saint Thomas d'Aquin ou qu'elle ne s'y opposait en aucune manière.

A ako smo mi ili koji od naših pretšasnika nauku kojega auktora ili kojega sveca ikada preporučili sa naročitom pohvalom, i to upravo na takav način da se pohvali pridružio poziv i nalog da se ona nauka raširi i obrani, lako je razumjeti da je bila preporučena u mjeri u kojoj se podudarala s načelima sv. Tome Akv. iii ukoliko joj se nije nikako protivila.

Nadat se da će se u buduću ono »joj« zamjeniti sa »im«, no kada će ta promjena nastati u dokazivanju O. B.?

3. *Predgovor.* — Kad se O. B. odlučio da izbacii Maritainov predgovor i stavi svoj, čovjek bi pomislio, da će nam on ukratko predstaviti auktora, kojeg djelo nuđa hrvatskoj inteligenciji, da će odgovoriti na kritike, koje su iznešene protiv ovoga djela i slično. ¹¹⁰

¹⁰⁵ Grabić P.: Sveti Toma i Bezgrješno Začeće, u Bogoslovska Smotra XXIII (1935), 214.

¹⁰⁶ Grabić A. N., 29, 169.

¹⁰⁷ Gasparri P.: Codicis iuris canonici fontes, III, 832, Romae 1933.

¹⁰⁸ D. A., 154—55.

¹⁰⁹ A. N., 169.

¹¹⁰ Maritain svoj predgovor započinje ovim riječima: »Cet ouvrage n'est pas un exposé de la doctrine thomiste...« Dakle on hoće da nam

Ali ne! On kao da hoće da knjizi odredi cilj na koji njezin auktor ni pomislio nije — da napadne franjevački kongres u Zagrebu, da raspiri borbu između tomista i skotista u Hrvatskoj, koja dosad tamo nije bila, da baci svečanu anatemu na sve katoličke učenjake, na sve škole u koliko se ne slažu sa tomizmom.

O. B. hoće da daje sud o zagrebačkom kongresu »iz onoga, što je do sada publicirano«,¹¹¹ a ne navada niti samo jednog od četiri referata koja su bila na kongresu pročitana i odmah nakon kongresa objelodanjena.¹¹² Naprotiv on se isključivo drži nekih prikaza po novinama: zatim članka kojega je objelodanio u »Hrvatskoj Straži« pod svojim punim imenom pisac koji uopće na kongresu nije držao referata,¹¹³ i napokon članka u »Bogoslovskoj Smotri«, koji je pet mjeseci prije kongresa poslan uredništvu, i kao takav nije bio pročitani na kongresu.¹¹⁴

kaže što je ovo djelo, koja je prigoda bila da ga je napisao, koja svrha, itd. Ako je O. B. htio da pokaže zašto on objelodanjuje hrvatski prijevod knjige: *Andeoski Naučitelj*, mogao je to učiniti, ali nikako nije smio da izbacuje predgovora samog auktora, a da barem ne obavijesti o tom čitatelja.

¹¹¹ A. N., 9.

¹¹² Od referata pročitanih na kongresu dosad su objelodanjeni ovi: Prof. Zimmermann, Ulovak iz predavanja na sveslavenskom prvom profesorskom franjevačkom kongresu, u Hrv. Straža, 28. rujna 1935, br. 223; Jeličić V.: Naša filozofsko-teološka učilišta prema najnovijim crkvenim odredbama, *Franjevački Vijesnik* XLII (285—313; Grabić P.: Duns Skot i dogma Bezgriješnog Začeca Marijina, u *Bogosl. Smotra* XXIII (1935), 369—381; Talijsa U.: Neke misli o višim naucima u jugoslavenskim franjevačkim provincijama, u *Franjevački Vijesnik* XLIII (1936), 28—39.

¹¹³ Iz članka »Temelji franjevačke filozofije« koji je (van kongresa) objelodanjen u *Hrvatskoj Straži* O. B. trga izreke, da dominikanci vojuju pod lozinkom istine, a franjevci pod lozinkom ljubavi, zatim da franjevci uopće ne mogu nasljedovati Aristotela, itd. Iz prikaza o kongresu u »Hrv. Prosvjeti«, što ga je isti pisac napisao podcrtava O. B. riječi »filozofija kristocentriзма«. I onda na str. 13. zaključuje: »Skotistični dakle kongres nas je upozorio...« Da je O. B. bilo do istine, on ne bi onako drastično prikazao ni misao samoga pisca, a pogotovo ne bi učinio onakav skok u zaključivanju. Ako O. B. hoće, neka pročita članke što ih je napisao pisac, koga on pobija, u »*Rivista di filosofia Neoscolastica*« (1929 i 1930) o franjevačkoj školi, neka pogleda i sud internacionalne kritike, neka stavi u svoj kontekst one istrigane izreke, pak će drukčije pisati. Ako li se dotične izreke mogu i ispravno protumačiti, ako one nijesu enuncijacija kongresa niti su na kongresu izrečene, kako treba kvalificirati onaj napad na zagrebački kongres u predgovoru jedne knjige?

¹¹⁴ Budući da jedan od predavača nije došao na kongres govorio sam o povjesnom proučavanju skolastične teologije i filozofije u naše doba. Predavanje je imalo tek neke dodirne tačke sa člankom, koji je

O. B. hoće da prikaže kako se — prema predavanjima na skotističnom kongresu — skotizam od tomizma razlikuje kao nebo od zemlje, trga izreke iz članaka napisanih van kongresa iz kojih bi se dalo razabrati, kao da je bit metafizike Krist-Kralj, i onda pušta uzde svojoj mašti, da postigne kod čitatelja ono za čim ide. A međutim da je O. B. bilo do istine, on bi naveo na pr. ovaj izvadač iz referata dra Zimmermanna, koji je pročitán pri otvoru kongresa i odmah (djelomično) štampan u Hrvatskoj Straži: »između franjevačke i t. zv. tomističke škole nema fundamentalne razlike« palk dalje: »Duns Skot koji je kao temelj čitave svoje filozofije postavio prvenstvo bića u stvarnom i spoznajnom redu«. ¹¹⁵ Prof. Zimmermann nije nikako bio izoliran. U otvornom predavanju istakao sam kako je franjevačka škola u »filozofiji kao temelj postavila pojam bića«, i kako je ona »integralni dio skolastike«. Ta se misao za vrijeme kongresa ne jedamput ope-tovala. Isto tako O. B. ne spominje ni članka dra V. Jeličića, jer kad bi ga spomenuo, morao bi se ili ogledati sa onim dokazima velikoga kardinala Ehrlea i drugih pretstavnika neoskolastike koji zadaju smrtonosni udarac pantomizmu, ¹¹⁶ ili uopće onakoga predgovora ne pisati. U predgovoru se spominje, kako je Lav XIII. pisao Maloj Braći da se drže sv. Tome, a u bilješci u prijevodu se kaže »i franjevačke konstitucije donose naredbu da se mora ta neuporediva nauka (sv. Tome) svakako slijediti«. ¹¹⁷ Međutim dr. Jeličić je donio u svome objelodanjenomu članku tekst franjevačkih konstitucija koje je Crkva odobrila i koje naređuju da franjevci svakako moraju nastojati da slijede nauku svoje škole: »Scholae franciscanae ex animo inhaerere studeant«. ¹¹⁸ Taj je paragraf doslovno naveo i dr. Grabić u polemici o Neoskvvrnjenom Začecu s anonimnim piscem, od kojega O. B. nije bio daleko. ¹¹⁹ Može li se

objelodanjen u Bogosl. Smotri. »Hrv. Straža« od 28. rujna 1935. donosi opširan izvještaj o predavanju, a borbe između augustinizma i tomizma uopće ne spominje. No na kongresu se mogao pročitati članak onakav, kakav je izašao u B. S. Ovdje pripominjem da referati nijesu pročitani strogo u onom obliku, u kojem će izaći u aktima. To se vidi i iz toga, što nitko nije na kongresu govorio više od jednoga sata, a u aktima ima predavanja, koja zauzimlju i do 60 stranica. Međutim u aktima nema ništa što se ne bi bilo moglo pročitati na kongresu.

¹¹⁵ Hrv. Straža, od 28. rujna 1935.

¹¹⁶ Franjevački Vijesnik, 1935, 305—313.

¹¹⁷ A. N., 75 bilj. 1.

¹¹⁸ Jeličić, cit. čl. 305: »ceteros scholasticos, Angelicum praesertim Doctorem D. Thomam, catholicarum scholarum caelestem Patronum, magni faciant.«

¹¹⁹ Grabić, cit. čl., Bogosl. Smotra 1935, str. 215.

pretpostaviti da O. B. nije znao za taj paragraf franjevačkih konstitucija?

I tako kada je hotimice zatvorio oči pred činjenicama pisac predgovora knjige »Andeoski Naučitelj« bio je potpuno slobodan da si zamišlja premise, pak onda izvodi zaključke, kakove je samo želio. Netko je van kongresa napisao da su franjevci uzeli za lozinku ljubav, a dominikanci istinu.¹²⁰ I odmah O. B. nadodaje: »razumljivo je, da se ovdje radi o dijametralnoj oprečnosti!«¹²¹ A gle! kako lijepo tu »dijametralnu oprečnost« sam prevodilac u istoj knjizi svada na harmoniju, kada veli: »Premda sv. Toma dokazuje prvenstvo uma nad voljom, ipak je protiv racionalizma naučavao da je naše kršćansko savršenstvo u ljubavi.«¹²² Niti ljubav isključuje istinu, niti istina ljubav.

(Svršit će se)

¹²⁰ A. N., 11.

¹²¹ A. N., 11.

¹²² A. N., 131—132 bilj. 1.